

KİTABSÜNASLIQ

İslam SADIQ
Filologiya elmləri doktoru
“Azərnəşr”in böyük redaktoru

AZƏRBAYCAN KİTABI

Açar sözlər: *Azərbaycan kitabı, mütaliə, qrup, oxucu, nəşr, müəllif, bölgü*

Ключевые слова: *Азербайджанская книга, чтение, группа, читатель, публикация, автор, деление*

Key words: *Azerbaijan book, reading, group, reader, publication, author, division*

Azərbaycan kitabı ölkəmizdə oxucuların əksəriyyəti tərəfindən daim sevilmiş, oxunmuş və hal-hazırda geniş mütaliə edilməkdədir. Azərbaycan kitabı oxucuların, hətta geniş əhali kütləsinin hüsn-rəğbətini qazandığı kimi, xarici ölkələrin oxucularının mütaliə dairəsində də əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur. Təsadüfi deyildir ki, orta əsrlərdən Azərbaycan kitabının dərin məzmunlu və elmi dəyərə malik olan nümunələri xarici ölkə xalqlarının müxtəlif dillərinə tərcümə olunmuş, nəşr edilib yayılmışdır. Çox sayda faktlar təsdiq edir ki, X.Təbrizinin, Ə.Bəhmənyarın, N.Gəncəvinin, Ə.Xaqaninin, İ.Nəsiminin, M.N.Tusinin, Q.Bürhanəddinin, Ş.İ.Xətəinin, M.Füzulinin, M.P.Vaqifin, Q.B.Zakirin, M.F.Axundovun, A.A.Bakıxanovun, S.Ə.Şirvaninin, M.Ə.Sabirin, H.Cavidin, S.Vurğunun, C.Məmmədquluzadənin, M.Müşfiqin, S.Rüstəmin, M.İbrahimovun, H.Mehdinin, B.Vahabzadənin, M.Şəhriyarın, N.Xəzrinin və b. yüzlərlə digər Azərbaycan yazıçı, filosof və tarixçilərinin əsərləri əlyazma və çap kitabı şəklində dünya ölkələrində yayılmış, müxtəlif dillərdə nəşr olunaraq, dünyanın məşhur muzey və kitabxanalarının bəzəyinə çevrilmiş, oxucuların dərin rəğbətini qazanmışdır [2, 25].

Azərbaycan kitabı xalqımızın maddi mədəniyyəti və mənəvi həyatının məhsuludur. O, sosial həqiqətin obyektiv və subyektiv hadisəsidir. O, milli kitab qrafikamızı və bədii kitab tərtibatımızı özündə əks etdirir. Yaddaşımız olan kitablar əsərlərin hikməti, mənəvi salnaməsidir. Buna görə kitabın mahiyyəti, məzmunu, elmi dəyəri, onun komponentləri, elementləri və ünsürləri müəy-

yənləşdirilməlidir.

Prof.B.V.Allahverdiyev “Milli kitab” anlayışı haqqında mülahizələrini” adlı elmi məqaləsində qeyd edir ki: “Azərbaycan kitab mədəniyyəti orta əsrlərdə ərəb dili, fars dili, türk dili və Zaqafqaziya mədəni regionları ilə üzvi bağlılıqla inkişaf etmişdir. Buna görə də Azərbaycan kitab tarixi türkdilli, ərəbdilli, farsdilli xalqların mədəniyyəti və kitab tarixi kontekstlərində öyrənilmişdir. Belə ki, orta əsr Azərbaycan mədəniyyətində, o cümlədən kitab və kitabçılıq işində Azərbaycan – Türk dilindən əlavə ərəb və fars dilləri də fəal bir ünsür kimi təqribən min il iştirak etmişdir. Azərbaycan milli kitabı milli təfəkkürün, milli xarakterin, milli mənliyin istifadə formalarından, üsullarından biridir, bəlkə də başlıcasıdır” [2, 25].

Azərbaycan kitabı deyəndə, birinci növbədə, onun hər hansı bir cəhətdən Azərbaycanla bağlılığı nəzərdə tutulur. Müəllifi azərbaycanlı olan yaxud məzmunu Azərbaycana aid bütün kitablar Azərbaycan kitabı sayılır. Lakin hər hansı bir kitabın Azərbaycan kitabı sayılması yalnız bu iki amillə müəyyənləşdirilə bilməz. Bunun üçün bir çox amillər nəzərə alınmalıdır. Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq mümkündür:

Azərbaycan kitablarını millilik baxımından iki qrupda cəmləşdirmək olar:

1. Milli Azərbaycan kitabları. Bunlara yalnız Azərbaycanda yazılmış və Azərbaycanda nəşr olunmuş kitablar aiddir. Burada müəllifin milli kimliyi, yəni azərbaycanlı olub-olmaması, həmçinin kitabın məzmununun Azərbaycanla bağlılığı o qədər də önəmli deyil.

2. Azərbaycan kitabları. Bunlara Azərbaycan haqqındakı və müəllifi azərbaycanlı, yaxud qeyri-azərbaycanlı olan bütün kitablar aid edilir. Burada iki cəhətə diqqət yetirmək lazımdır. Birincisi, Azərbaycan haqqındakı kitabların hamısının müəllifi azərbaycanlı deyil. Azərbaycanlı müəlliflərin bütün kitabları da Azərbaycan haqqında olmaya bilər. Bunlara baxmayaraq həmin kitabların hamısı Azərbaycan kitabıdır.

Azərbaycan kitablarını müəllifinə, nəşr olunduğu yerə, yazıldığı dilə və s. uyğun olaraq müxtəlif bölgələr üzrə sistemləşdirmək mümkündür. Məsələn, Azərbaycan kitablarını müəlliflərin milli kimliyinə görə iki qrupa bölmək olar:

1. Azərbaycanlı müəlliflərin yazdıqları kitablar;

2. Azərbaycanlı olmayan müəlliflərin yazdıqları kitablar.

Azərbaycanlı müəlliflərin yazdıqları kitablar istisnasız olaraq Azərbaycan kitabıdır. Burada onların yazıldığı yer, kitabların mövzusu və məzmunu heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Onların hansı dildə yazıldığı, harada nəşr olunduğu da nəzərə alınmır. Bu cür kitabların Azərbaycan kitabı adlandırılması üçün onların müəllifinin azərbaycanlı olması bəs eləyir. Kitabın müəlliflərinin sayı iki və daha çox olduqda, onlardan ən azı birinin azərbaycanlılığı mühüm şəhətdir.

Azərbaycanlı olmayan müəlliflərin yazdıqları kitabların Azərbaycan kitabı sayılması üçün isə üç şərt tələb olunur:

1. Həmin kitab Azərbaycan haqqında olmalıdır;

2. Həmin kitab Azərbaycanda yaşayan müəllif tərəfindən yazılmalıdır;

3. Həmin kitab Azərbaycanda nəşr edilməlidir.

Azərbaycanlı olmayan müəlliflərin yazdıqları kitablar bu üç şəhətdən birinə cavab vermədiyi halda, onu heç cür Azərbaycan kitabı adlandırmaq olmaz. Çünki Azərbaycan kitabı bütün hallarda nə yolla olursa-olsun mütləq Azərbaycanla bağlanmalıdır. Bu bağlılığın isə yuxarıdakı üç yolu var.

Azərbaycanlı müəlliflərin kitablarını yazıldığı dilə və nəşr olunduğu yerə görə dörd qrupda cəmləşdirmək mümkündür:

1. Azərbaycan (oxu: türk) dilində yazılıb Azərbaycanda çap olunan kitablar;

2. Azərbaycan (oxu: türk) dilində yazılıb Azərbaycandan kənarında nəşr olunmuş kitablar;

3. Başqa dillərdə yazılıb Azərbaycanda nəşr olunmuş kitablar;

4. Başqa dillərdə yazılıb Azərbaycandan kənarında nəşr olunmuş kitablar.

Bu kitablardan ilk üçünün Azərbaycan kitabı olduğu göz qabağındadır. Dördüncü qrupa düşən kitabların isə Azərbaycan kitabı adlandırılması, hər şeydən öncə, onların müəlliflərinin milli kimliyi ilə müəyyənləşdirilir. Burada digər şəhətlərə əməl olunub-olunmadığına ehtiyac qalmır.

Milliyyətə azərbaycanlı olmayan müəlliflərin yazdıqları Azərbaycan kitablarını da eyni bölgə üzrə qruplaşdırmaq olar:

1. Azərbaycan (oxu: türk) dilində yazılıb Azərbaycanda nəşr olunmuş kitablar;

2. Azərbaycan (oxu: türk) dilində yazılıb Azərbaycandan kənarında nəşr olunmuş kitablar;

3. Başqa dillərdə yazılıb Azərbaycanda nəşr olunmuş kitablar;

4. Başqa dillərdə yazılıb Azərbaycandan kənarında nəşr olunmuş kitablar.

Bu bölgədə də ilk üç qrupa düşən kitabların Azərbaycan kitabı olduğu aydın görünür. Onlar ya Azərbaycan dilində yazılır, yaxud Azərbaycanda nəşr olunur. Dördüncü qrupa düşən kitabların nə müəllifi azərbaycanlıdır, nə Azərbaycan dilində yazılmışdır, nə də Azərbaycanda nəşr edilmişdir. Onların Azərbaycan kitabı adlandırılması üçün bircə şərt qalır. Həmin kitablar Azərbaycan haqqında olmalıdır.

Yuxarıdakı bölgədən "Azərbaycan kitabı" anlayışının mahiyyəti aydın görünür. Bölgünün birinci əhəmiyyəti də bu mahiyyəti üzə çıxarmasıdır. Təsəvvüfatdan görüldüyü kimi, Azərbaycan kitabı anlayışı heç də müəllifin azərbaycanlı olması yaxud onun Azərbaycanda yazılması və nəşr edilməsi ilə müəyyənləşdirilmir. Qeyri-millətlərdən olan müəlliflərin yazdıqları, həmçinin Azərbaycandan kənarında nəşr edilmiş Azərbaycan haqqındakı kitabların hamısı doğru olaraq Azərbaycan kitabı adlandırılır.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyev B.V. Ümumi kitab tarixi. Bakı: “Azərbaycan Milli Ensiklopediyası” – NPB, 2003, 384 s.
2. Allahverdiyev B.V. “Milli kitab” anlayışı haqqında mülahizələrim //Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal, 2008, №2, s.25-35
3. Azərbaycan kitabı (1780-1920): Biblioqrafiya. 3 cilddə., I cild /tərtib edəni: Ə.Əliyev. Bakı, 1963, 219 s.
4. Həsənov H. Azərbaycan kitabının inkişaf mərhələləri. Bakı: Azərnəşr, 1989, 253 s.
5. Гурузинова Л.Б. Иностранная библиография. –М.: МГАП «Мир книги», 1997. –С.13.

Islam Sadig

AZERBAIJAN BOOK

SUMMARY

The given article deals with the scientific essence of the Azerbaijani book. Thus, when it comes to the book of Azerbaijan, first of all, it is intended for its connection with Azerbaijan in any respect.

The book of which author is Azerbaijani, or book of which content belongs to Azerbaijan is considered as the Azerbaijani book. However, the article notes that the book can not be determined by the book of Azerbaijan only by these two factors. For this, it is necessary to take into account many factors, and these factors are explained in detail in the article

Ислам Садыг

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ КНИГА

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается научная сущность Азербайджанской книги. Так как, когда речь идет об Азербайджанской книге, в первую очередь, имеется в виду ее приверженность Азербайджану в любом отношении. Книга, которой автор является из Азербайджана, или книга, содержание которой принадлежит Азербайджану, считается азербайджанской книгой. Однако в статье отмечается, что книга не может быть определена книгой Азербайджана только этими двумя факторами. Для этого необходимо учитывать много факторов, и эти факторы подробно объясняются в статье.

Rəyçilər: prof.B.V.Allahverdiyev; dos.N.M.Mehrəliyeva